

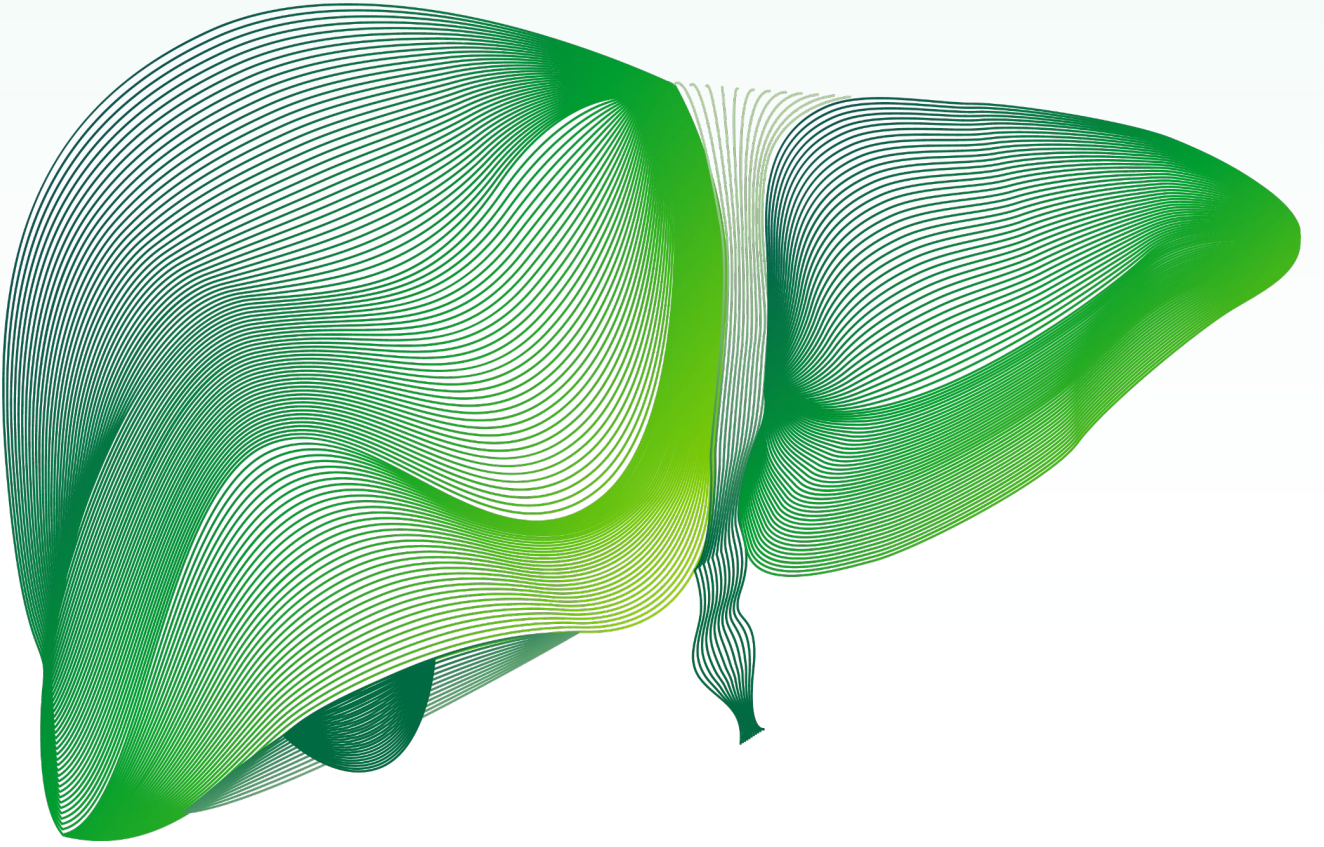

**TÜRK KARACİĞER
ARAŞTIRMALARI DERNEĞİ**

**EKİM 2025
SAYI 53**

Türk Karaciğer Araştırmaları Derneği

Hepatoloji e-Bülten

www.tkad.org.tr

@tkadorg

CUMHURİYET BAYRAMIMIZ *Kutlu Olsun*

Dünyanın En Kadim Şehri, Peygamberler Diyarı **Şanlıurfa**

Prof. Dr.
Ahmet Uyanıkoğlu

Harran Üniversitesi

Tıp Fakültesi, Gastroenteroloji

Şanlıurfa dünyanın en kadim şehirlerinden, belki de ilk kurulan şehirdir. (resim 1). Bu iddiamızın kaynağı ise aşağıda kısaca bahsedeceğimiz Göbeklitepe ve Karahantepedir. Şanlıurfanın diğer bir özelliği ise peygamberler şehri olmasıdır, bununla ilgili bilgiler de kısa kısa anlatılmıştır.

Bu yazıda diğer yazılarımızda olduğu gibi Şanlıurfa Belediyesi yayınları, Şanlıurfa şehir müzesi ve internetten açık erişimli kaynaklardan bilimsel veriler, olası hipotezler, bazı şehir efsaneleri ve kendi hipotezlerimden (bu nedenlerden dolayı kaynakça belirtilmedi.)

Şanlıurfa tarihi ile ilgili merak edilen bilgiler derlenmiştir.

MİLATAN ÖNCE VE MİLATAN SONRA TARİHTEKİ URFA

1. M.Ö. 10.000 : Göbeklitepe tapınağının inşaatı
2. M.Ö. 2500 : Ebla Krallığı dönemi
3. M.Ö. 2350-2150: Akad Krallığı dönemi
4. M.Ö. 2060-1960: Sümer-Ur hanedanı dönemi
5. M.Ö. 2000 : Hz. İbrahim'in yaşadığı dönem
6. M.Ö. 2000-1377: Hurri-Mitanni İmparatorluğu dönemi
7. M.Ö. 1377-1270: Hitit İmparatorluğu dönemi
8. M.Ö. 1270-610 : Asur Krallığı dönemi
9. M.Ö. 610-540 : Keldani Krallığı dönemi
10. M.Ö. 540-332 : Pers İmparatorluğu dönemi
11. M.Ö. 332-306 : Büyük İskender İmparatorluğu dönemi
12. M.Ö. 306-140 : Seleukos Krallığı dönemi
13. M.Ö. 140-MS. 132: Part Krallığı dönemi
14. M.Ö. 132-MS. 244: Edessa Krallığı dönemi
15. M.S. 13-50 : Tarihteki ilk Hristiyan kral olan V. Abgar dönemi
16. 244-395 : Roma İmparatorluğu dönemi
17. 395-639 : Bizans İmparatorluğu dönemi
18. 639 : Hz. Ömer döneminde Urfa bölgesinin İyad bin Ganim komutasındaki İslam orduları tarafından fethedilmesi
19. 661-750 : Emevi Hanedanı dönemi
20. 744-750 : Emevi halifesi II. Mervan döneminde hilafet merkezinin Harran'a taşınması ve Harran Ulu Camii'nin inşaatı
21. 750-990 : Abbasi Hanedanı dönemi
22. 991-1031 : Numeyriler ve Mervaniler dönemi
23. 1031-1087 : İkinci Bizans dönemi
24. 1087 : Urfa ve Harran'ın Selçuklu Sultanı Alparslan'ın oğlu Melikşah tarafından fethedilmesi
25. 1087-1095 : Büyük Selçuklu İmparatorluğu dönemi
26. 1095-1098 : Thoros Dönemi
27. 1098-1144 : Urfa Haçlı Kontluğu dönemi
28. 24 Aralık 1144: Urfa'nın İmadeddin Zengi tarafından fethedilmesi
29. Eylül 1182 : Urfa'nın Selahaddin Eyyubi tarafından fethedilmesi
30. 1182-1260 : Eyyubiler dönemi
31. 1260 : Urfa bölgesinin Hulagu komutasındaki Moğol ordusu tarafından yakılıp yıkılması
32. 1260-1394 : Memluklar ve Türkmen devleti dönemi
33. 1390-1404 : Timur İmparatorluğu dönemi
34. 1404-1429 : Akkoyunlu Devleti dönemi
35. 1429-1451 : Karakoyunlu Devleti dönemi
36. 1451-1504 : İkinci Akkoyunlu dönemi
37. 1504-1514 : Dulkadiroğlu Beyliği dönemi
38. 1514-1517 : Safevi Devleti dönemi
39. 1517 : Urfa bölgesinin Yavuz Sultan Selim döneminde Osmanlı ordusu tarafından fethedilmesi
40. 1517-1922 : Osmanlı İmparatorluğu dönemi
41. 1869 : Urfa'nın belediye oluşu (ilk Belediye Başkanı Sadık Efendi 1869-1871)
42. 24 Mart 1919 : Urfa'nın 1. Dünya Savaşı sonunda İngilizler tarafından işgali
43. Ekim 1919 : Urfa'nın Fransızlar tarafından işgali
44. 11 Nisan 1920 : Urfa'nın düşman işgalinden kurtuluşu
45. 1924 : Urfa'nın il oluşu
46. 16 Haziran 1984: TBMM tarafından Urfa'ya "Şanlı" unvanının verilmesi
47. 2012 : 6360 sayılı yasa ile Şanlıurfa'nın Büyükşehir statüsüne alınması
48. 30 Mart 2014 : Yerel seçimlerle birlikte Şanlıurfa'nın resmen Büyükşehir olması

Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi

Göbeklitepe

Şanlıurfa ile ilgili en eski bulgular Göbeklitepe'nin keşfi ile bambaşka bir boyut kazanmıştır. Göbeklitepe, günümüzden 12.000 yıl öncesine tarihlenen, henüz avcı ve toplayıcı tarzda yaşam süren insanların kurduğu bir inanç merkezidir. Göbeklitepe, Şanlıurfa'nın 20 kilometre kuzeydoğusundaki Örencik köyü yakınlarında, yaklaşık 300 metre çapında ve 15 metre yüksekliğinde geniş görüş alanına hâkim bir konumda yer almaktadır (resim 2).

Arkeoloji tarihinin en önemli keşiflerinden olan Göbeklitepe'yi önemli kılan etkenlerden biri, günümüzden 12.000 yıl önce henüz yerleşik hayata geçmemiş avcı, toplayıcı yaşam süren insanların, hiçbir alet ve makine kullanmadan, çakmak taşlarıyla, sadece insan gücüne dayalı olarak Göbeklitepe'yi inşa etmesidir. Göbeklitepe, Malta'da bulunan tapınaktan yaklaşık 6500, Stonehenge'den 7000 ve Mısır Piramitlerinden ise 7500 yıl daha eskiye dayanmaktadır. 2011 yılından bu yana UNESCO Dünya Miras Geçici Listesinde yer alan Göbeklitepe 2018 yılı temmuz ayında Bahreyn'de düzenlenen 42. Dünya Mirası Toplantısında Türkiye'den 18. varlık olarak UNESCO Dünya Mirası Listesine alınmıştır. MÖ 9600-9500 civarına tarihlenen Göbeklitepe, dünyanın şu ana kadar bilinen en eski tarihî yapısıdır. Bazı popüler kaynaklarda "tarihin sıfır noktası" nitelendirmesiyle de anılmaktadır. Yapıt, dünyanın bilinen en eski megalitleri olan taş sütunlarla, bir dizi büyük dairesel yapıdan oluşmaktadır.

Resim 2: Göbeklitepe

Karahantepe

Karahantepe ya da Karahan Tepe, Türkiye'nin Şanlıurfa ilinde yer alan diğer bir arkeolojik sit alanıdır.

Şehir merkezine 46 km uzaklıkta olan Karahantepe, ilk kez 1997 yılında Bahattin Çelik tarafından keşfedildi. Neolitik dönemden kaldığı düşünülen 250 dikilitaşın bulunduğu alanda ilk kazı çalışmaları Eylül 2019'da başladı.

Karahantepe'deki kazılarda, Göbekli Tepe ile çağdaş özel yapılar ve sırtında leopar taşıyan insan heykeli ortaya çıktı. Bulunan heykeller, Şanlıurfa Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmeye başlandı (resim 3-4).

Resim 3: Karahantepede bulunan insan figürlü heykellerden biri

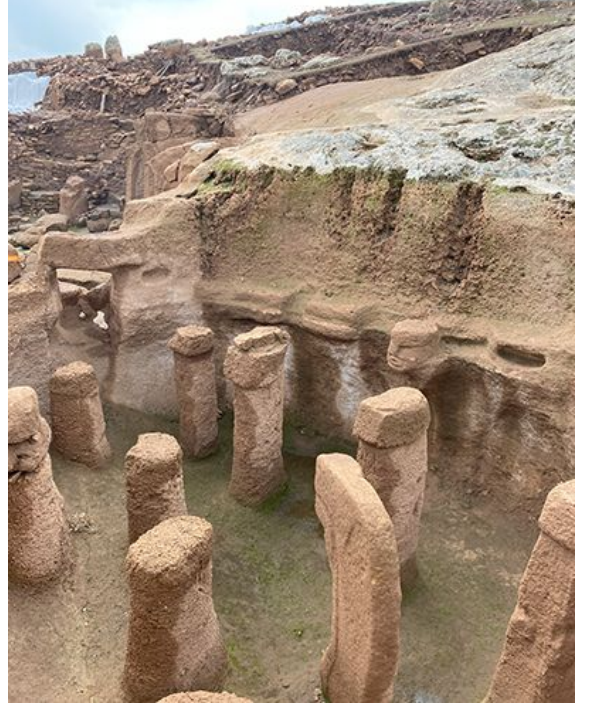

Resim 4: Karahantepe kazı alanı

Ana kaya içine 8×6 metre boyutlarında oyulan AB yapısı'nın özel amaçlar için inşa edildiği düşünülmektedir. Yapının uzun duvarının ortasında bir insan başı yer almaktadır.

Boyun kısmı bir yılanı andırır biçimde kayadan çıkan başta bir erkek betimlenmiştir (resim 5-6). Bu başın karşısında ön sırada dört, arka sırada altı adet fallus biçimli dikilitaşlar yerleştirilmiştir. Yapıya bir kenarından merdiven ile inilmekte, diğer kenarından ise başka bir merdiven ile çıkılmaktaydı.

Tüm bunlar kapsamında yapının ritüelistik bir işlevinin olduğu düşünülmektedir.

Resim 5: Karahantepe

Resim 6: Karahantepe

Hazreti İbrahim ve BalıklıGöl

3 kutsal büyük dinin atası Hazreti İbrahim'in MÖ 2000 yılında Şanlıurfada doğduğu, burada yaşadığı ve Nemrutla mücadele ettiği, burada ateşe atıldığı tahmin edilmektedir.

Kuran-ı kerimde Enbiya süresi (21) 69. Ayette Dedik ki. "Ey ateş İbrahim üzerine serin ve selamet ol" buyrulmuştur. Halk arasında Hz. İbrahim'in dergah camisi içerisinde mağarada doğduğu (resim 7), Urfa kalesi mancınıklarından atıldığı (resim 8), düştüğü yerde ateşin Halilür-rahman gölüne, halk arasındaki ismi ile Balıklıgöle (resim 9) dönüştüğüne, odunların balığa dönüştüğüne (resim 10) inanılmaktadır. Bu nedenle balıklar ve bu göl kutsal sayılmaktadır.

Daha ayrıntılı ve efsanelerle süslenerek hikayeştirilmiş anlatıları bu bölgeyi gezerken küçük bir bahşiş karşılığında Türkçe, İngilizce, Kürtçe, Arapça her dilde anlatan çocuklardan keyifle dinleyebilirsiniz, hatta size yanık sesleriyle yörenin şarkı ve uzun havalarından örnekler de sunarlar.

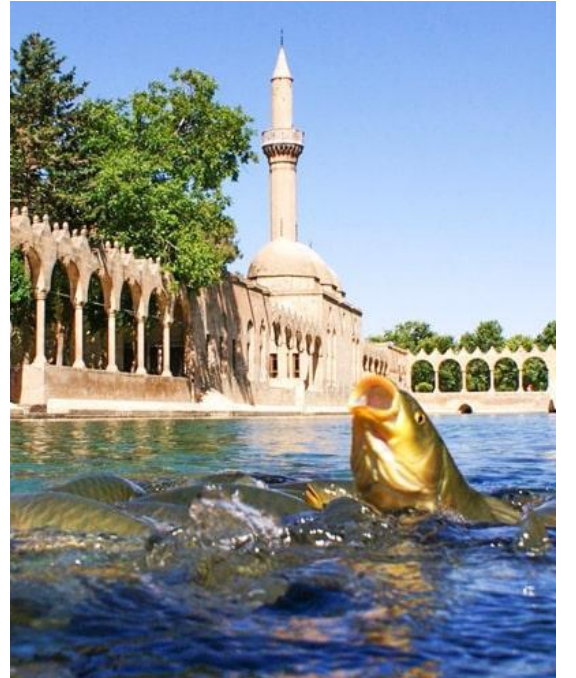
Resim 7: Hz. İbrahim'in doğduğuna inanılan mağara

Resim 8: Şanlıurfa kalesi, mancınıklar

Resim 9: Balıklıgöl ve Rızvaniye camii

Resim 10: Balıklıgölün meşhur evcil
balıkları

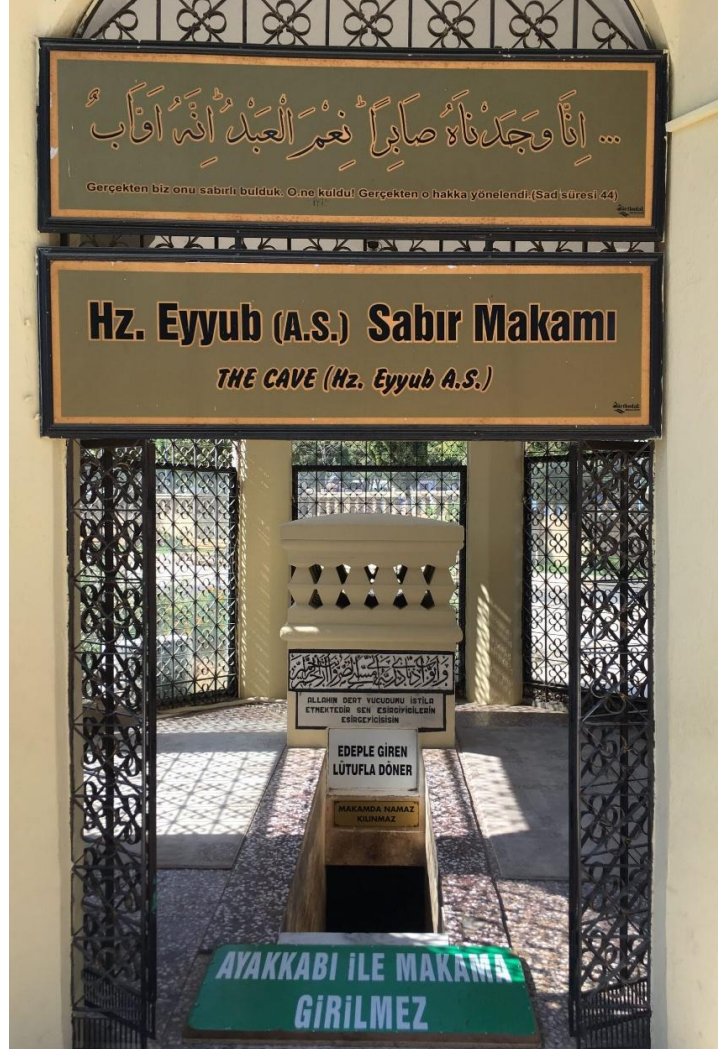
Hazreti Eyyüp, Eyyüp Peygamber Makamı, Eyyüp Nebi

Sabrın sembolü **Hz.Eyyüb'**ün hastalandıktan sonra çile çektiği düşünülen mağara Ufada bulunmakta ve bu bölge Eyyüp Peygamber makamı olarak ziyaretçilerini ağırlamaktadır. (resim 11).

Kuran-ı Kerimde Enbiya süresi (21) 83. Ayette Hz. Eyyüp için "Eyyüb'u da hatırla. Hani o Rabbine: "Hastalanıp sıkıntıya düştüm. Sen ise merhametlilerin en merhametlisisin!" diye yalvarmıştı" şeklinde sabrın sembolü Hz. Eyyübün hastalığından bahsedilmekte, " Sa'd süresi (38) 44.

Ayette "Doğrusu biz, onu sabırlı bulduk... O ne güzel kuldu! Gerçekten o, tamamen Allah'a teveccüh etmişti." şeklinde sabrından bahsedilmektedir.

Şifa için çıkan suyun buradaki kuyudan çıktığı ve Hz. İsanın mendilinin bu kuyuya düştüğüne inanılır ve bu su şifa niyetine içilir.

Resim 11: Şanlıurfa Eyyübiye ilçesinde bulunan Eyyüp Peygamber makamı

Ayrıca Hz. Eyyübün, eşi Hz. Rahimenin ve Hz. Elyesa peygamberin kabirlerinin Urfanın doğusunda Viranşehir'e yakın Eyyüp Nebi beldesinde bulunduğu rivayet edilmektedir. Sabır Peygamberinin, büyük acılara dayanmasına rağmen, yaslandığı kaya bu acıya dayanamayarak parçalandığına inanılan meşhur sabır taşı da bu beldedir (resim 12).

Resim 12: Şanlıurfa Eyyüp Nebi beldesinde bulunan meşhur sabır taşı

Hazreti Şuayb, Hazreti Musa ve Şuayb Şehri

Haz. Şuaybın Urfada çobanlık yaptığı, Haz. Musanın sürgün sırasında Haz. Şuaybın yanına gelerek ve ona sığındığı ve kızıyla evlendiği mevki Şuayb şehri olarak bilinir ve Urfa sınırlarındadır. Bu olaylardan Kuran-ı Kerimde şu şekilde bahsedilmektedir.

A'raf (7) 85. ayette Medyene de kardeşleri Şuaybı gönderdik. Onlara şöyle dedi: "Ey kavmim! Allah'a kulluk edin; çünkü sizin O'ndan başka ilâhınız yoktur. Doğrusu Rabbinizden size apaçık bir delil gelmiştir. Artık ölçüyü ve tartıyı tam yapın. Mal ve eşyanın değerini düşürerek insanlara haksızlık yapmayın. Yeryüzünde düzen sağlandıktan sonra orada bozgunculuk çıkarmayın. Gerçekten mü'min iseniz, sizin için hayırlı olan budur."

Kasas (28) 22-23. Ayette: "Mûsâ Medyen tarafına yönelince: "Umarım, Rabbim beni doğru yola eriştirir" dedi."

"Medyen'in su kuyularına varınca orada dâvarlarını suarmakta olan bir toplulukla karşılaştı. Onların az uzağında kendi hayvanlarını sudan uzak tutmaya çalışan iki kız gördü. Onlara: "Siz neden hayvanlarınızı suvarmıyorsunuz?" diye sordu. Onlar da: "Çobanlar suvarıp çekilmeden biz onların arasına karışıp suvaramayız; babamız da pek yaşlı bir ihtiyar olduğu için iş bize kalıyor" dediler."

Ta-Ha (20) 40. Ayette "Bu yüzden senelerce Medyen halkı arasında kaldın. Sonra da takdir ettiğimiz şekilde Medyen'den Tûr'a döndün ey Mûsâ!".

Haz. Şuayb halka Allah'a inanmaları, ticarete adil davranmalarını öğütledi. Fakat, kavmi inkara ve alışverişte adaletsizliğe devam etti. Bunun üzerine Medyen kavmi şiddetli bir deprem ve sesle helak edildi (resim 13).

Resim 13: Medyen halkının yaşadığı, Hz. Musanın çobanlık yaptığı Hz. Şuayb şehri

Hazreti İsa ve Tarihte İlk Hristiyan Kral Olan Abgar Dönemi

Tarihte şehir olarak Hristiyanlığı ilk kabul eden şehir Urfa olmuştur. Bunun hikayesi şöyle anlatılır. Kral Abgar bir cilt hastalığına yakalanır ve şifacı olarak bilinen Hz. İsayı Urfaya davet eder. Hz. İsa şehre gelmez ama yüzüne sürdüğü ve simasının çıktığı mendili Kral Abgara gönderir ve yaralarına sürmesini ister.

Kral Hz. İsanın dediğini yapar ve iyileşir. Bunun Üzerine Hristiyanlığı kabul eder. O dönem kralın dini, şehrin dini olduğundan şehir olarak dünyada Hristiyanlığı kabul eden, dünyadaki ilk şehir Şanlıurfa olur (resim 14). Bu nedenle Urfa Hristiyanlarca kutsal kabul edilir. Hz. İsanın yüzünü sürdüğü mendille ilgili pek çok efsane vardır.

Bu efsanelerden birisi mendilin Ulu camide bulunan kuyuda olduğu, diğer bir efsane, Eyyüp peygamber makamındaki kuyuya düştüğüne dairdir.

Resim 14: 2000 yıllık Kızılköy nekropolü, şehrin merkezindedir. Hz. İsa döneminden kalma anıt mezarlar.

Pers, Büyük İskender, Roma, Bizans Dönemi

Yaklaşık 12 bin yıllık bir tarihe sahip olan Şanlıurfa, su kaynakları ve ticaret yollarına yakın olması nedeni ile antik çağlardan beri insan yerleşke tercihlerinden olmuştur. Büyük İskender M.Ö. 300'lü yıllarda şehri fethettikten sonra, Büyük İskender'in komutanı I. Seleukos tarafından şehrin adı 'Suyu Bol' anlamına gelen Edessa olarak değiştirildi.

Nekropolün bulunduğu Balıklıgöl Platosu Frigya, Lidya, Helenistik, Pers, Roma-Bizans izleri taşımaktadır. Plato sadece yazılı tarih devletlerini değil Tunç Çağı izleri de taşımaktadır. 1993 yılında platoda yapılan kazıda 12.000 yıllık tarihe sahip olan Urfa Adamı heykeli bulunmuştur. (resim 15).

Resim 15: Urfa Adamı heykeli

Bu heykel insan boyutlarındaki dünyanın bilinen en eski heykeli olup Balıklıgöl heykeli olarak ta bilinir, Şanlıurfa Müzesinde sergilenmektedir. Urfanın simgesi olmayı hakkeden bir eserdir.

Seleukos, imparatorluk sınırları içinde Yunan kültürünü yaydı. Yunan kültürüne göre şehirleri iskan ettirdi. Bu imparatorluk pagan inanç kültürüne sahipti. Seleukos ve çocukları geniş sınırları olan imparatorlukları idare etmekte güçlükler çekmekteydi. İmparatorluk kurulduktan sonra eyaletler içindeki küçük krallıklar bağımsızlıklarını ilan etmeye başladılar. Bunlardan biri M.Ö. 132 yılında bağımsızlığını ilan eden Osroene Krallığıydı.

Bu krallık bağımsızlığını ilan etmesine rağmen yaşam ve dini kültürleri helenistik kültür içindeydi. Başkentleri ise günümüz Urfa sınırları içinde olan Edassa'ydı. Ana şehir merkezi ise günümüz Balıklıgöl Platosu bölgesiydi.

Şanlıurfa'dan yurtdışına kaçırılmış olan Orpheus Mozaïği, Dallas Sanat Müzesi'nden, önce İstanbul Arkeoloji Müzesi'ne, daha sonra da Şanlıurfa Mozaik Müzesine getirilmiştir.

Panoda Frig başlıklı ozan Orpheus sağa dönük oturarak lir çalmaktadır. Solunda etçil hayvanlardan aslan, ayı, leopar ve domuz; sağında otçul hayvanlardan dağ keçisi ve at; sol üst köşede ise kuşlar onun çaldığı liri dinlemektedir.

Resim 16: Orpheus Mozaïği

Dikdörtgen panoda Süryanice yazının yer aldığı mozaik, bir zamanlar bir kaya mezarının tabanını süslemekteydi. Orpheus Mozaïği, Edessa/Urfa mozaikleri içinde en eski tarihli (ms 194) mozaik olmasının yanı sıra, mozaikte sanatçı Bar Saged adının olması nedeniyle de oldukça önemlidir (resim 16).

Benim kanaatime göre bu mozaik Urfada müzik kültürünün ne kadar eskiye dayandığını gösteren ve şehrin simgesi olmaya aday bir mozaiktir. Orpheus'un çok acıklı aşk hikayesi ise başlı başına bir yazı konusu olup, hikayeyi bulanların okuması önerilir.

Hazreti Ömer Zamanında Urfa'nın Fethi ve Emeviler Dönemi

Haz. Ömer döneminde Urfa bölgesi 639 yılında İyad bin Ganim komutasındaki İslam orduları tarafından fethedilmiştir. 661-750 Emeviler dönemi Urfa'nın en parlak dönemlerinden biri olmuş, hatta 744-750 Emevi halifesi II. Mervan döneminde hilafet merkezi Harran'a taşınmış, bu dönemde Ulu cami inşa edilmiştir. Yine bu dönemde Harran okulu kurulmuş ve dünyaca ünlü kazanmıştır. Dünyanın ilk üniversitesinin burada kurulduğu kabul edilmekte olup, YÖK tarafından Harran Üniversitesi'nin kuruluşunun 744 olarak tescil edildiği kayıtlara geçmiştir. Harran Üniversitesi ile ilgili geniş bilgiler bir önceki yazıda (Hepatoloji e-bülten 51.sayı) anlatılmıştır.

Osmanlı Dönemi, Balıklıgöl, Tarihi Hanlar

1517 yılında Mısır seferi sırasında Yavuz Sultan Selimin Urfa bölgesini fethetmesiyle Osmanlı dönemi başlamış, 1922 yılına kadar devam etmiştir.

Bu dönemde Urfaya pek çok cami, han, çarşı yapılmış ve bugün halen hizmet vermektedirler (resim 17).

Osmanlı döneminde balıklıgöl kenarına yapılan Rızvaniye cami, şehrin simgelerinden birisi olmuştur. Balıklıgöl de ayrı bir yazı konusu olmayı hak etmekte olup bir sonraki yazıda bu planlanmaktadır.

Resim 17: Osmanlı döneminden kalma
Gümrük hanı

Şanlıurfa'nın İşgali ve Kurtuluş Savaşı

Ekim 1919'da Urfa Fransızlar tarafından işgal edilmiş, 11 Nisan 1920'de kendi bağımsızlık mücadelesini vererek düşman işgalinden kurtarılmıştır. Turgut Özal döneminde 16 Haziran 1984 yılında TBMM tarafından Urfaya şanlı ünvanı verilmiş, ve Urfa Şanlıurfa olmuştur.

Künye

Bu bülten Türk Karaciğer Araştırmaları Derneği (TKAD) tarafından hazırlanmakta ve yayınlanmaktadır. Makalelerin içeriklerinin tıbbi ve hukuki sorumluluğu ilgili yazarlara aittir.

Paylaşılması istenen makalelerin, formata uygun bir şekilde dernek e-posta adresine tasl@tasl.org.tr yollanması gerekmektedir.

Prof. Dr.
Bülent Değertekin

TKAD adına sahibi:
BAŞKAN

**TÜRK KARACİĞER
ARAŞTIRMALARI DERNEĞİ**

**EKİM 2025
SAYI 53**

Teşekkürler

www.tkad.org.tr

@tkadorg

